

DE SPELLING 2009

Van verhofstadtachtig tot Verhofstadtachtig en andere nieuwigheden in de tweede Technische Handleiding

In de zomer van 2009 is zonder veel tamtam een tweede versie verschenen van de officiële basistekst van de Nederlandse spelling, de *Technische Handleiding*. Het zou gewoon een betere tekst moeten zijn, duidelijker, preciezer, overzichtelijker, beter gelay-out. Natuurlijk was het niet de bedoeling dat de spelling zelf zou veranderen. En zie, de spelling is wél veranderd. Een klein beetje weliswaar, maar toch. Er zijn nieuwe regels toegevoegd en een pak bestaande regels verliezen plots hun statuut van regel.

DOOR JOHAN DE SCHRIVER

Niet het Groene Boekje maar de *Technische Handleiding* is de spellingbijbel van het Nederlands, althans sinds 2005. Ter voorbereiding van de laatste editie van het Groene Boekje had het Comité van Ministers van de Nederlandse Taalunie in 2003 een Werkgroep Spelling benoemd. Die werkte voorstellen uit en goot die in een document dat heel sec de *Technische Handleiding* werd genoemd (verder TH1) en het is die tekst die de ministers op 25 april 2005 bekrachtigden. Het Groene Boekje zelf is daar maar een afgeleide van voor het grote publiek. De TH namelijk 'vormt de basis voor de Leidraad met de spellingregels die, samen met de Woordenlijst Nederlandse Taal, in boekvorm is uitgegeven als het Groene Boekje' (TH2, p. 8).

Na 2005 werd de werkgroep, nu Commissie Spelling genoemd, afgeslankt en haar taak bestond nog uit 'advisering bij interpretatie en toepassing van de spellingregels' én het schrijven van een nieuwe editie van de *Technische Handleiding*' (TH2, p. 8). Dat laatste moet de TH1-lezer als muziek in de oren hebben geklonken, want de eerste versie was zelfs voor het beoogde specialistische publiek een gesel. Slecht gestructureerd, niet gelay-out, en onduidelijk op een aantal plaatsen. We verwachtten dus oude wijn (er was zo kort na 2005 uiteraard geen sprake van spellingverandering) in een nieuwe, mooiere en sterkere zak.

Nieuwe zak

Wat het eerst opvalt aan de TH2, is de lengte. De tekst is met zijn 168 pagina's precies honderd pagina's langer dan de eerste versie. Enerzijds leest het document vlotter, door de betere structuur en zorgvuldigere opmaak, en ook wel door de achtergronden die hier en daar zijn ingelast, bijvoorbeeld over de tussen-en-regeling van 1866 en 1954 (twee pagina's). Anderzijds is de tekst door zijn taalgebruik nog specialistischer dan zijn voorganger. Wie afgeschrikt wordt door termen als *lexicalisering*, *grafeem*, *simplicia*, *morfologische* versus *orthografische* *stam*, zal minder plezier beleven aan dit document, al kan hij of zij de pijn verzachten door gebruik te maken van de verklarende termenlijst achteraan (TH2, pp. 163–168). De TH blijft dus wel voer voor 'specialisten'.

Die laatsten zullen vooral de verduidelijkingen en preciseringen verwelkomen. De TH1 zegt bijvoorbeeld over de namen van de windstreken enkel: 'Als er een

geografisch, economisch of politiek gebied mee bedoeld is, wordt een hoofdletter geschreven' (TH1, p. 39). De TH2 voegt daar nu verduidelijkende voorbeelden aan toe: 'Zo betekent het Zuiden onder meer: het zuiden van Nederland (ten opzichte van het centrum), België (ten opzichte van Nederland), Vlaanderen (ten opzichte van Nederland), Wallonië (ten opzichte van Vlaanderen), de Midi (ten opzichte van het centrum en het noorden van Frankrijk)' (TH2, p. 118). Een voorbeeld van een precisering betreft de taalnamen. Die worden meestal aan elkaar geschreven, maar het probleem is dat het niet altijd duidelijk is of we een samengestelde taalnaam hebben, zoals in *Nieuwgrieks*, dan wel een woordgroep bestaande uit een taalnaam en een voorbepaling, zoals in *modern Grieks*. De TH2 somt nu voor alle duidelijkheid vier elementen op die niet tot taalnamen gerekend worden: *antiek*, *klassiek*, *modern*, *hedendaags* (TH2, p. 120).

Een enkele keer is een poging om te preciseren niet goed geslaagd. Over aardrijkskundige namen, die met een hoofdletter geschreven worden, lezen we in de TH1 (p. 38) dat afleidingen die hoofdletter behouden (*Andes – Andesachtig*). Dat was niet erg precies, want het geldt voor veel afleidingen niet: *germanistiek*, *verfransen*. De TH2 (p. 117) heeft het dan ook niet over afleidingen in het algemeen, maar 'preciseert': 'Samenstellingen en afleidingen met -achtig, evenals afgeleide bijvoeglijke naamwoorden, behouden hun hoofdletter in de betrokken naam.' Wie van slechte wil is, kan hieruit afleiden dat andere afleidingen een kleine letter krijgen en dat we van nu af bijvoorbeeld *nederlander* moeten schrijven.

In een poging te verduidelijken wellicht, geeft de TH2 ook enkele *nieuwe* regels die de spelling niet veranderen. Zo moeten we volgens de TH1 taalnamen met een denigrerende betekenis toch met een hoofdletter schrijven als ze verwijzen naar een plaats waar de taal gesproken wordt: *Marollenfrans*, *Luikerwaals* (p. 39). De TH2 geeft de volgende regel, die dezelfde spelling oplevert: 'Wanneer een taalnaam echter op twee manieren wordt gebruikt, namelijk in een neutrale betekenis en in een denigrerende betekenis, wordt altijd de schrijfwijze met een hoofdletter gebruikt' (p. 120).

De TH2 geeft ook een nieuwe regel voor een geval dat nog helemaal niet beregeld was. De spelling verandert er echter niet door, aangezien de nieuwe regel twee mogelijkheden biedt. Het gaat om de accenten op

	Technische Handleiding 2005 (TH1)	Technische Handleiding 2009 (TH2)
1	verhofstadtachtig Afleidingen van eigennamen die persoonsnaam zijn, krijgen een kleine letter. (37)	Verhofstadtachtig Als die afleidingen eindigen op <i>-achtig</i> , behouden ze de hoofdletter. (115)
2	twee-en-een-half Combinaties met <i>en een half</i> worden beschouwd als samenstellingen en krijgen koppeltekens. (30)	twee en een half Combinatie met <i>en een half</i> worden beschouwd als woordgroepen en krijgen spaties. (63)
3	drie kwart liter Breukgetallen worden met een spatie geschreven. (61)	driekwart liter We schrijven <i>driekwart</i> aaneen als het bepaling is bij een zelfstandig naamwoord. (63)
4	4/5den of 4/5 Geen regel voor het al dan niet toevoegen van <i>-de</i> of <i>-den</i> aan breukgetallen in cijfers.	4/5 'Aan de noemer van een breuk in cijfers wordt geen achtervoegsel toegevoegd: <i>4/5, 18/21</i> .' (64)
5	een IK-HAD-ZOIETS-VAN-verhaal Samenkoppelingen als eerste deel van een samenstelling hebben koppeltekens: <i>blijf-van-mijn-lijfhuis</i> . (26)	een IK HAD ZOIETS VAN-verhaal Geen koppeltekens als 'een van beide leden typografisch onderscheiden wordt van het andere'. (83)
6	Nederlands Antilliaan Afleidingen van eigennamen met een spatie behouden die spatie: <i>Costa Ricaanse</i> . (24)	Nederlands-Antilliaan Toch een koppelteken als het eerste deel van de eigenaam een <i>verbogen</i> bijvoeglijk naamwoord is dat in de afleiding onverbogen blijft. (87)
7	A propos Hoofdletters krijgen geen accent. (33)	A propos of À propos Hoofdletters kunnen toch een accent krijgen. (133)
8	60W-lamp Geen spatie in combinaties met rekenkundige symbolen en 'samenstellingen waarvan de delen samen een conventioneel symbool of een conventionele eenheid uitdrukken': <i>A4, 125cc, 75W, 2pk</i> . (21)	60W-lamp of 60 W-lamp In 'specialistische teksten' mag ook gekozen worden voor een spatie. (82)
9	designer baby De regels voor Engelse leenwoorden worden als absoluut geformuleerd. (66–68)	designer baby of designerbaby De regels zijn slechts tendensen. (95)
10	ICT De regels voor afkortingen (kleine letter of hoofdletter) worden als absoluut geformuleerd. (62–65)	ICT of ict (?) De regels zijn niet absoluut. (135–136)

Spellingveranderingen (tussen haakjes de pagina's in TH1 (2005) en TH2 (2009))

vreemde niet-Franse woorden. Die mogen nu behouden blijven, 'maar het hoeft niet': Italiaans *bócca* of *bocca* (mond); Spaans *capitán* of *capitan* (kapitein) (TH2, pp. 133–134).

Nieuwe wijn

De nieuwe verpakking bevat ook nieuwe inhoud, geheel tegen de verwachting in. Om te beginnen brengt de TH2 enkele incidentele, niet-veralgemenende veranderingen. Zo is er een nieuwe uitzondering op de regel dat de dubbele eind-ee van woorden als *Heverlee* behouden blijft in afleidingen (*Heverleese*): in *Guinese biggetjes* valt een *e* weg (p. 36), wat in het Groene Boekje overigens al het geval was. Zo heeft de TH1 het over de *slag* bij *Waterloo*, terwijl de TH2 twee hoofdletters gebruikt: *Slag bij Waterloo* (p. 120). Tot dusver was de Schotse *whisky* de enige officiële, voor de spelling althans. De TH2 plaatst de Ierse/Amerikaanse *whiskey* er zusterlijk naast (p. 58).

Belangrijker dan dergelijke wisewasjes zijn de systematische veranderingen, die in het kader hiernaast worden opgesomd. Enerzijds zijn er geheel nieuwe regels (of regeltjes) (zie kader, nummers 1–8), anderzijds zijn er enkele categorieën van regels die hun regelkarakter verliezen (zie kader, nummers 9–10). De nieuwe regels leveren systematisch andere spellingen op. Afleidingen op *-achtig* van eigennamen die personen noemen, bijvoorbeeld, moesten in 2005 een kleine letter hebben. De TH1 gaf als voorbeeld onder meer *pfeifferachtig*. Voor de TH2 moet het nu *Pfeifferachtig* zijn. Dat is geen verduidelijking of precisering, dat is gewoon een verandering. En zo zijn er negen. Hoe groot de impact hiervan is, doet hier niet ter zake. Het punt is dat het om een wettelijke regeling gaat en die verander je zomaar niet.

Bovendien is er nog de andere verandering, waarvan de impact indrukwekkend groot is omdat ze vele regels betreft: voor de TH2 zijn de regels voor de afkortingen en die voor de vreemde woorden enkel nog tendensen. Wat de vreemde woorden aangaat, hangt het af van de inschatting van de taalgebruiker of hij de regels toepast of niet:

'Wanneer een vreemd woord ingeburgerd raakt, worden gaandeweg de regels voor de Nederlandse spelling toegepast. De oorspronkelijke spaties en/of streepjes verdwijnen daardoor. Dit is een geleidelijk proces, dat zich woord voor woord voltrekt. Enkele jaren geleden dook "*designer baby*", meervoud "*designer babies*", een enkele keer met aanhalingstekens in een Nederlandse tekst op, nadien zonder aanhalingstekens en

met de Nederlandse meervoudsvorm *designer baby*'s. Intussen is het zozeer ingeburgerd, dat de schrijfwijze *designerbaby*, *designerbaby's* de vorige geleidelijk is gaan verdringen. De aanpassing van zulke woorden aan de Nederlandse spelling verloopt bij de ene taalgebruiker sneller dan bij de andere. Daardoor kunnen de spaties in sommige van deze voorbeelden bij een deel van de taalgebruikers nu reeds wegvallen, misschien ook wel naar analogie van vergelijkbare meer aangepaste vormen. Voorbeelden: *lifesentence* (vergelijk *lifeline*, *lifestyle*), *publicrelationsofficer* (vergelijk *humanresourcesmanager*). De beregeling van de schrijfwijze van aan het Engels ontleende woorden vormt onvermijdelijk een grijs gebied door het geleidelijke verloop van deze inburgering. De regels in 8.7 [voor de Engelse leenwoorden, JdS] zijn daarom niet absoluut, maar beschrijven veeleer tendensen die in de praktijk van dit natuurlijke ontwikkelingsproces kunnen worden waargenomen.' (TH2, p. 95)

Net zoals bij de Engelse leenwoorden ontleent de TH2 de regels voor de afkortingen hun dwingende karakter. 'Benadrukt dient te worden dat als hier van "regels" wordt gesproken, het niet over absolute regels gaat. Het betreft hier een grijs gebied waarin veel onzekerheid heerst over de vraag of er strikte regels mogelijk zijn' (p. 135). Toch besteedt de TH2 tien bladzijden aan de beschrijving van de regels voor afkortingen 'om waar mogelijk onzekerheid op te heffen' (p. 136). De onzekerheid wordt vooral veroorzaakt, leert de TH2 ons, doordat recentere afkortingen zich in een inburgeringsproces bevinden, net zoals de Engelse leenwoorden: 'Naarmate een woord vaker en in bredere kring wordt gebruikt, zal het proces van vernederlandsing, en dus van verdwijning van punten, spaties en hoofdletters, sneller verlopen. In de *Woordenlijst 2005* zijn ADHD, ADSL en ICT nog met hoofdletters gespeld, maar het is te verwachten dat deze woorden hun hoofdletters zullen verliezen. Om die reden zouden de vormen *adhd*, *adsl* en *ict* niet te streng als spelfouten moeten worden beoordeeld' (TH2, p. 12).

De laatste opmerking is intrigerend. Als het niet gaat om regels maar om tendensen, dan is een afwijking niet fout. Dan zouden afwijkingen niet als spelfouten geïnterpreteerd mogen worden. De TH2 geeft de taalgebruiker enkel de raad om niet te streng te zijn. Dat is dubbelzinnig. Het grootste probleem evenwel is dat de uitspraak over het tendens karakter betrekking lijkt te hebben op de afkortingenregels in het algemeen, terwijl

dat toch niet de bedoeling kan zijn. Het is bijvoorbeeld ondenkbaar dat het maar een tendens is dat redactionele afkortingen (*m.a.w.*, *t.a.v.*, *enz.*) met punten worden geschreven en dat we tolerant om moeten gaan met spellingen als *maw*, *oa*, *ed*.

Besluit

De bovenstaande veranderingen missen voorlopig elke wettelijke basis en ze kunnen dus niet beschouwd worden als onderdeel van de officiële spelling. Bovendien is de spelling nu behalve met verduidelijkingen verrijkt met een pak dubbelzinnigheden, regels die tendensen geworden zijn maar soms ook weer niet. Om misverstanden te vermijden kan de Nederlandse Taalunie de tekst beter intrekken en een nieuwe versie voorbereiden voor 2015. Die TH3 moet de voordelen van haar voorganger bewaren, maar ook een duidelijker standpunt formuleren over de relativiteit van sommige categorieën van regels (voornamelijk van de afkortingen). Wat de gesignaleerde veranderingen betreft, moet er vooral een wettelijke basis gecreëerd worden. Het is geen goede zaak als om de tien jaar gezegd wordt dat de spelling niet zal veranderen, terwijl dat elke keer toch gebeurt met als excuus dat het maar om verfijningen, verduidelijkingen of correcties gaat. Ook al zijn het maar kleinigheden, zoals nu. Voor sommigen zijn die kleinigheden immers niet zo klein. Denk maar aan redacteurs, correctoren, taaladviseurs, auteurs van didactisch materiaal, taaldocenten en andere taalprofessionelen. Over enkele van de kleinigheden mag de Commissie Spelling misschien ook nog eens nadenken. Zullen Zarkozy en Balkenende het fijn vinden dat *Verhofstadtachtig* tot hoofdletterwoord gepromoveerd is, terwijl *zarkozyaans* en *balkenendisme* het met een kleine letter moeten blijven stellen? Verhofstadt zelf zal zich gezalfd voelen, tot hij verneemt misschien dat *verhofstadtloos* ook maar een kleine letter waard is... ■

Johan de Schryver (Gent, 1956) is neerlandicus, auteur van onder andere *Handboek Spelling* (met Anneke Neijt, Plantyn) en *Software Nederlandse Spelling* (Plantyn), en doceert Nederlandse taalkunde en taalbeheersing aan de Hogeschool-Universiteit Brussel. E-mail: <johan.deschryver@hubrussel.be>.

LITERATUUR

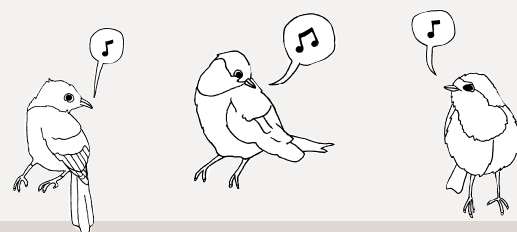
Commissie Spelling. (2009). *Technische Handleiding: regels voor de officiële spelling van het Nederlands*. Den Haag: Nederlandse Taalunie. Retrieved from http://taalunieversum.org/spelling/download/technische_handleiding.pdf
Werkgroep Spelling. (2005). *Technische Handleiding Werkgroep Spelling*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Slechte start tussen klas en docent nauwelijks recht te trekken

De relatie tussen docent en klas is belangrijk voor de leerprestaties van leerlingen en hun plezier in het leren. Tim Mainhard, die dit jaar is gepromoveerd aan de Universiteit Utrecht, ontdekte dat die docent-klasrelaties gedurende een schooljaar erg stabiel zijn. Consequentie daarvan is dat als docenten eenmaal een slechte start maken, ze de relatie nauwelijks meer ten goede kunnen keren.

Mainhard deed vier studies in schoolklassen in het voortgezet onderwijs, waarbij hij observeerde en leerlingen ondervroeg met vragenlijsten die onder verschillende omstandigheden en op verschillende momenten moesten worden ingevuld. Docent-klasrelaties bleken behoorlijk stabiel te zijn. Als de relatie al veranderde, dan werd deze in de loop van een schooljaar slechter. Vooral in klassen die het schooljaar starten met een docent die weinig invloed heeft op wat er in de klas gebeurt, en waar een relatief lage 'nabijheid' van de docent is, neemt de kwaliteit van de relatie langzaam verder af.

Het onderzoek laat zien dat eigenschappen zoals streng zijn of vriendelijk zijn, gelijk worden gewaardeerd door leerlingen bij een eerste confrontatie met een leraar en door leerlingen die de leraar al langer kennen. Dit suggereert dat de relatie leraar-klas vrijwel direct bij de eerste kennismaking wordt vastgelegd. De belangrijkste implicatie van het onderzoek is dat het voor een docent vermoedelijk heel moeilijk is om een verstoorte relatie fundamenteel te veranderen. NWO

Word of the year

Elk jaar maakt het *New Oxford American Dictionary* het *word of the year* bekend. Dit keer is gekozen voor *unfriend*, dat zoveel betekent als iemand als 'vriend' verwijderen op een socialnetworkingsite zoals Facebook.

De volgende voorbeelden waren ook in de race om *word of the year* te worden: *tramp stamp* (tatoeage op de onderrug, vooral bij vrouwen), *sexting* (het sturen van seksueel getinte sms'jes), *intoxicated* (afgeleid bij het besturen van een voertuig door sms'en) en *deleb* (een overleden celebrity). Oxford University Press

©Damien Weighill (2009) with kind permission of Blast Design Ltd and Conqueror

Commissie voor examens lerarenopleidingen

Er komt een landelijke commissie die de kwaliteit van examens van lerarenopleidingen in het hbo moet verhogen. De commissie gaat erop toezien dat de vereiste vakinhoudelijke kennis wordt getoetst in de examens. Dit schrijft staatssecretaris Van Bijsterveldt (OCW) in een brief aan de Tweede Kamer. Zij heeft hierover afspraken gemaakt met de HBO-raad.

De landelijke examencommissie zal bestaan uit schoolleiders, leraren, examen- en meetdeskundigen, en wetenschappers. De commissie gaat vaststellen of het niveau van de kennistoetsen voldoende is. Daarnaast wordt bekeken of de beoordelingsvoorschriften en de normering adequaat zijn.

De oordelen van de commissie zijn leidend voor de opleidingen. Om dit te garanderen, worden de taken en bevoegdheden van de commissie vastgelegd in een afspraak van de HBO-raad met de lerarenopleidingen. Regering.nl

Sms'en niet slecht voor taalvaardigheid

Sms'en is niet slecht voor de spellingvaardigheid. En het is juist goed voor de taalvaardigheid. Fervent gebruik van sms-taal (jargon, losse letters, fonetische spelling, emoticons, afkortingen) houdt nauwelijks verband met spellingvaardigheid. Dat concludeerden Canadese onderzoekers die sms-gedrag van veertig tieners tussen twaalf en zeventien jaar bestudeerden.

Andrea Lunsford, hoogleraar Engels en retoricus aan de Stanford University, is er niet verbaasd over. Digitaal schrijven is de grootste revolutie in geletterdheid sinds de Grieken, zegt ze. 'De verandering is groter dan die van een orale traditie naar schrift. We zitten er middenin, iedereen doet mee en het verandert per jaar.'

Internet verbetert zelfs de schrijfvaardigheid. Maar hoe dan? Het belangrijkste, zegt Lunsford, is dat mensen nu schrijven. Voor internet kwam, schreef je in de klas of als je baas erom vroeg. Sporadisch hield je een dagboek bij of schreef je een brief of een gedicht. Maar dat is in omvang niets vergeleken met de eindeloze twitterstreams, blogposts, reacties op fora en Hyvesupdates. De Standaard

Turken 'socialer' bij keuze voor taal dan Friezen

Tweetalige, in Nederland opgegroeide, Turken houden bij de keuze van hun taal meer rekening met de omgeving dan Friezen, zo blijkt uit een onderzoek van Reinou Keuning en Vera de Man.

De Man en Keuning interviewden tien Friese en tien Nederlands-Turkse jongeren. Ze vroegen welke taal ze in welke situatie zouden kiezen: Nederlands of hun moedertaal. De Turken kozen in openbare situaties vaker voor Nederlands. 'Je bent caissière en daar staat je neef voor je, achter hem een rij', zegt De Man. 'De Turken praten Nederlands, uit beleefdheid voor de andere klanten. De Friezen kiezen Fries.' Dagblad van het Noorden

Gebarentaal via de mobiele telefoon

Amerikaanse wetenschappers zijn erin geslaagd om een mobiele telefoon te creëren waarmee doven en slechthorenden door middel van gebarentaal met elkaar kunnen communiceren. De techniek maakt gebruik van videoconferentie. De bellers zien elkaar dus via het scherm. Toch waren er enkele problemen. De videobeelden moeten namelijk zo scherp mogelijk zijn om op een afstand te zien. Dit vraagt om een snelle verbinding. Daarnaast was de lage accuduur een probleem. Dit is opgelost door het aantal frames per seconde te variëren, afhankelijk van wie aan het gebaren is en wie kijkt. Momenteel proberen de onderzoekers om de prijs te verlagen, zodat de software gemakkelijker geïntegreerd kan worden in mobiele telefoons. Doof.nl

